

FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN, CONSIDERAȚII TERMINOLOGICE

de CONSTANTIN MOCANU

Progresarea cercetării asupra făuririi Partidului Comunist Român este, în anumită măsură, ajunsă la un stadiu care prin câteva principale trăsături ale lui invită mai insistent ca, odată cu necesara cimentare a ceea ce s-a înfăptuit, să se înainteze spre noi meditații de tip istoric, dar, în același timp cu asemenea direcție nemijlocit componentă a științei istorice, să se înainteze spre depășirea deficienței în urma căreia, în general, pînă acum s-au făcut puține meditații de ordin filosofic, sociologic, politicologic ș.a.m.d., cîmp întins al cercetării în cuprinsul căruia analiza de tip lingvistico-terminologic are de a oferi un aport care poate fi în mod particular valoros.

Am în vedere, mai înainte de toate, dar în organică legătură cu examinarea componentei terminologice, și în interesul ei, ca știința despre istoria partidului (sau, în înțeles mai cuprinzător: știința despre istoria mișcării muncitorești) să avanseze, în mod special, spre creșterea propriei competențe teoretico-metodologice, mai concret, spre îmbogățirea și rafinarea modalităților ei de argumentare. Am vizat orizontul filozofic (mă gîndesc și la filozofie în ansamblul ei, dar mai ales, la filozofia istoriei, care ar putea fi complinită prin rezultate ale aplicării ei la istoria partidului, la istoria mișcării muncitorești), căci fără orizontul filozofic general și particularizat este, totuși, dificil a se analiza cu rosturi mai profunde nervurile terminologice ale problemei.

Înainte de toate o condiție de bază este de a se întruni exigențele necesare și posibile primei trepte a muncii istoricului, pentru ca, în ultimă instanță, concluziunile de gen terminologic să aibă temeiul de exactitate, fără de care nu vor putea fi cît mai consistente; am numit re-constituirea (istorico-liberară) a faptului care a fost sau, mai larg, seria de fapte care îl cuprinde. Activitatea aceasta nu-i mereu ușoară, uneori — ca în cel puțin câteva momente ale seriei procesual-istorice de care ne ocupăm — este foarte dificilă, poate și aproape imposibil de a fi dusă pînă la capăt dacă nu-i înfrîntă situația determinată de inexistența izvoarelor și de incompletitudinea unora din cele neapărat trebuitoare. O competență discuție în plan terminologic presupune, prin urmare, o exegeză asupra documentelor de re-constituire istoriografică, încît să se cunoască, dacă este posibil cît mai riguros, gradul de adevăr istoric pe care îl poartă în enunțurile și în cuvintele lor cu rol mai mare în reflectarea în ele însele a procesualității social-istorice studiate. Investigarea pe care am făcut-o uneori numai prin sondaje, deoarece nu a fost cum să fie altfel din pricina imensității numerice a paginilor de străbătut, îndreptățește afirmarea că în eșantionul care are ca pornire momentul (sau momentele) cînd în texte a început să se formeze termenul (și ideea, concepția) de partid muncitoresc (un timp, mai des partidă) și care, în continuare, include întregul timp, cu etapele lui, pînă în momentul mai 1921 (în unele privințe și după acest moment) conținutul terminologiei aferente nu este o problemă simplă, ci o problemă care necesită a fi examinată potrivit împrejurărilor generale, dar și celor concret-istorice. Dacă împrejurări exterioare mișcării muncitorești (bunăoară conspirativitate impusă, cerințe momentane ale confruntării politico-ideologice cu altfel de partide ș.a.m.d.), dar în anumită măsură, și împrejurări interne mișcării muncitorești (bunăoară, idei nu suficient limpezi, directive obligatorii venite din afara țării, care nu puteau reflecta corect realitatea concretă ș.a.m.d.) nu stînjeneau răsfrin-

gerea cât mai corespunzătoare în limbaj a gândurilor, în această situație textele sînt mai lejere, mai favorabile studiului noțional-terminologic, mai ales acelea în care s-a încorporat strădania, mai mult sau mai puțin deliberată, de a se avea în atenție *proprietatea* cuvintelor, adică, teoriei literar-stilistice, claritatea lor definitorie. În schimb, dificultăți mai mari, uneori foarte mari, se ridică în fața cercetării pentru etapele cînd împrejurări ca cele indicate mai sus în paranteze au stînjinit reflectarea istorico-logică în limbaj ; este vorba nu numai dar îndeosebi de însuși momentul *mai 1921*, moment central al temei acestei comunicări și despre care moment știm că numai o parte a documentelor despre el s-au păstrat, unele prin publicarea precedătoare congresului ori (sau : unele și prin) includerea lor în dosarele de arhivă care au fost confiscate în timpul arestării ; unele documente dintre acestea au ajuns să fie trecute prin dezbaterile congresului, altele au rămas numai în faza de proiect, de simplă și rapidă schiță, cîteva nu s-au păstrat nici măcar așa ; ori nu au fost întocmite alte mărturii, dezbaterile la congres, și chiar cîteva rapoarte, inclusiv darea de seamă morală și materială, prezentată verbal de Gheorghe Cristescu, pentru că Ilie Moscovici a refuzat să întocmească raportul, au rămas doar în rezumarea din „Socialismul“, care rezumare, în afară de faptul că este incompletă, probabil este imprecisă și din punct de vedere al reproducerii limbajului a unor termeni principali ; deși foarte utile cuprind în altă categorie textele de după *mai 1921*, care, într-un fel sau altul, poartă în ele înrîurirea retrospectivă, mai ales cele de tip memorialistic care, e drept, deja în foarte mică măsură se mai pot forma și astăzi, dar nu toate acestea au respectat exigențe, cât mai mult posibil, ale interviului istoric.

Exegeza asupra competenței izvoarelor fiind, după cum am precizat, o condiție pentru re-constituirea (istorico-literară) este, odată cu aceasta și pornind de la aceasta, o condiție pentru toate celelalte trepte ale muncii istoricului, ale demersului său interpretativ pînă la treapta cea mai înaltă, atît cît poate el să o atingă, în urcarea la concretul-logic. Pe aceste trepte, și mai ales la nivelul ultimei, examinarea semnificațiilor cuvintelor, în însăși mișcarea lor, oferă un însemnat aport cognitiv, și, în felul ei, este întruchiparea unei concepții care să fie mai elaborată referitor la felul de a realiza, interpretativ, istoria partidului (istoria mișcării muncitorești).

Ar urma, începînd din acest loc, să procedez la argumentația de tip statistico-lingvistic, după toate normele ei, care presupun grupări, pe orizontală și pe verticală, pînă la mari linii de exemplu, pe etape și pe aspecte, însă nu este realizabilă această amplă rigurozitate acum într-o comunicare atît de succintă, de aceea las ca rezultatele acestei munci, deja cuprinse într-un alt text care a ajuns la aproape 40 de pagini dactilografiate, să le propun unei reviste sau culegeri de studii mai întinse, și în minutele care îmi mai sînt la dispoziție să prezint, inevitabil rezumativ, cîteva din constatările făcute și — pe cît va fi posibil, deși știu că nu întotdeauna modalitatea de a „demonstra“ prin „exemple“ este cea mai bună — va trebui să înșir totuși unele — numai unele — cuvinte sintagme, propoziții. Mai este de spus că din toate categoriile de termeni care se pot întocmi, prin însuși titlul comunicării analiza este restrînsă la termenii de tip verbal, căci aceștia numesc *acțiunea, mișcarea* — ca în expresia : *făurirea Partidului Comunist Român*, deși o imagine completă a problemei și deslușirea mai clară a înșeși termenilor de tip verbal s-ar obține prin examinarea tuturor categoriilor de termeni, de pildă, a categoriei de tip substantival, cuprinzînd termeni care numesc fenomenul ca fapt, bunăoară cuvîntul *partid*, și el considerat cu sensuri rezultînd din devenirea real-istorică a partidului ; sau a categoriei de tip adjectival, cuprinzînd termeni care numesc însușirile, trăsăturile partidului, și ele în devenirea lor, dar și în continuitatea lor, bunăoară cei care numesc esența, conținutul partidului, scopul și orientarea sa, și anume *social-democrat, socialist, comunist*, termeni aflați și în denumirile partidului.

În ceea ce privește întîia categorie menționată de termeni, cercetarea documentelor timpului și a literaturii realizate ulterior a dus la constatarea, de altminteri nu de neașteptat, că s-au folosit și se foloesc mai mulți termeni (îi înșir într-o ordine nici cronologică, nici ca frecvență, ca importanță) : *formarea, crearea, înființarea* (și : *reinființarea*), *fondarea, (fundarea), constituirea* (și : *reconstituirea*), *alcătuirea, întemeierea, nașterea, organizarea* (și : *reorganizarea*), *transformarea, făurirea* ș.a.m.d., de asemenea expresii compuse, unele căpătînd valoare de sintagmă, de exemplu : *transformarea partidului socialist în partid comunist*, ca să nu mai extind deocamdată relatarea cu expresii care necesită îndată explicații aparte.

Așezarea statistică — după felul anunțat mai înainte — a termenilor duce la posibilitatea de a se constata și a se sublinia care a fost termen propriu sau termen figurat, care a fost termen statornic sau termen mai fluctuant, care a fost termen principal sau termen secundar, care termen și-a pierdut din rolul principal și care termen a aspirat spre rolul principal, care termen a fost specific unei etape sau care termen a fost comun mai multor etape, în fine, dacă a fost ori n-a fost o rezultantă, pe ansamblu, în paralelogramul de situații, situații care sugerează interesante probleme în direcția contribuției la teoria despre *originea, antecedente, premisele, progresualitatea, procesualitatea* Partidului Comunist Român.

Este firească dorința de a găsi și de a întrebuița un singur termen, dacă prin el se numește (și definește) riguros noțiunea fundamentală, care e una singură, dar — în ansamblul de situații în care multiplicitatea de termeni este o realitate (și datorită bogăției de expresii a limbajului) și dacă această multiplicitate prin ea însăși are rost în demonstrație — nu mă pronunț pentru înlăturarea, pînă la simplificarea sărăcitoare, a unui cuvint sau altul.

Și acum o seamă de exemplificări în cele promise.

În etapa de dinainte de 1893, cînd în mișcarea muncitorească se înainta spre organizarea ei constantă de rostul propriu, documentele cuprind termeni ca : *unirea, solidarizarea* (internă), *organizarea, constituirea de societăți* (termen de îndepărtată proveniență latină : *societas, -atis*) sau, aproximativ cu același înțeles, *asociații* (termen de mai apropiată proveniență franceză : *l'association*) sau de cercuri, cluburi muncitorești ori Socialiste, termenii de acest fel atunci predominînd pentru că el numeau organizarea, care ea însăși este o *unire*. Cu frecvențe care începeau să difere, termenii aceștia s-au întrebuițat încă în momentele în care apăreau, au început și s-au dezvoltat ideii despre partid (*partidă*), în virtutea caracterului acelei etape și, în acest cadru, în virtutea felului cum se forma ideea de partid, adică organizație asemănătoare cu ceea ce erau societățile, asociațiile, cercurile, cluburile, dar care organizație nu era numai o simplă sumă a acestora, ci era ceva mai mult, încît tocmai de aceea era nevoie de noțiunea de partid. Bunăoară în 1888, deci înainte de congresul din 1893, în articolul intitulat, dealtfel asemănător cu alte articole, *Organizarea muncitorilor*, ziarul „Dezrobirea” (an. I, nr. 11 din 27 februarie) prezuma că : „Scopul de competență trebuie să fie *unirea* tuturor muncitorilor într-un singur mînunchi, într-un partid puternic, care să fie *partida muncitorilor*”¹. Au început să se utilizeze, mai mult sau mai puțin deliberat, și alți termeni, dintre care unii se vor adecva mai bine pentru a numi (și defini) fenomenul : *formarea*, ca în propoziția din articolul Partidul muncitorilor, publicat în „Drepturile omului” (an. I, nr. 162 din 25 august 1885) : „Cu alte cuvinte desmoștenii trebuie să formeze un partid cu totul deosebit, care să nu aibă nici în clin nici în mîncă cu partidele burgeze”² ; *alcătuirea*, termen mai des întrebuițat pentru că exprima mai mult decît alți termeni mentalitatea despre realizarea partidului prin *unire*, aflierea la el, și în el, a părților, adică a acelor organizații deja existente. Într-un articol din ziarul „Gutemberg” (an. III, nr. 2, din 22 ianuarie 1889) : „Muncitorii deci, negăsindu-și adevărații prieteni în aceste tabere politice (partide burgeze — n.n.) ei trebuie să alcătuiască un alt partid, adică *partidul muncitorilor*, care să fie în afară de cel liberal și conservator și care să lupte pe calea legilor pentru dezrobirea întregului popor muncitor...”³. Pe acest fond organizatoric și de mentalitate, în preajma și în timpul congresului din 1893, nu au căpătat răspîndire termeni care ar fi dus cu gîndul la formarea imediată, la crearea în înțelesul de apariție a ceva deplin nou, necunoscut, și alți asemenea termeni, ci au căpătat întrebuițare termeni ca : *reorganizarea*, adică *re-organizarea*, care, de exemplu, se află în articolul Congresul socialist român, din „Munca” (an. III, nr. 15, din 31 mai 1892) : „Pentru ca congresul să poată reorganiza partidul, trebuie ca el însuși să fie bine organizat de la început”, sau, mai ales, *alcătuirea* ; *iată*, în legătură cu aceasta, un extras din articolul Congresului nostru, publicat în „Munca” (an. III, nr. 16, din 7 iunie 1892) : „De aceea, pînă cînd mișcarea socialistă din România nu am văzut-o încheată anume în citeva organizațiuni muncitorești care vor putea să alcătuiască simburile unui partid, întotdeauna am zîmbit la ideea unui congres. Astăzi însă lucrurile s-au schimbat. În mișcarea socialistă română nu sînt numai persoane, ci sînt și grupuri”⁴. „Cînd toate societățile de muncitori și grupări socialiste din țară se vor aduna prin mijlocul delegațiilor într-un congres și cînd din acest congres va ieși o anumită linie de purtare, atunci desigur se va putea spune în mod serios că am alcătuit, de fapt, *partidul muncitorilor* din România și hotărîrile luate de partid în acest chip să fie lege pentru membrii partidului”⁵.

Fără a face aici, după cum ar fi posibil într-un studiu mai extins, istoria creșterii, fie și cu retrageri, a concepției despre ce este și cum trebuie să fie partidul, ajung direct cu relatarea despre etapa caracterizată prin momentul 1910 ; în acest moment s-au folosit termeni ca : *formarea, întemeierea, înființarea*, inclusiv *alcătuirea*, mai mulți dintre ei în chiar același document, dar a predominat constituirea, termen care evită imaginea creării pentru prima dată, deși în aceleași documente se vorbea de *noul partid*, dar se cunoaște predominant că *noul partid* era vîlstar al „vechiului” partid. Constituirea numea îndeosebi consfințirea, ofi-

¹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892), Edit. Politică, București, 1973, p. 479.

² Ibidem, p. 247.

³ Ibidem, p. 608.

⁴ Ibidem, p. 779.

⁵ Ibidem.

cializarea (ca o Constituție) a Unei realități și luarea de noi măsuri (ca o Adunare constituantă), încă probabil tocmai în acest sens constituirea a fost exprimată și de termenul mai concretizat: congres constitutiv, ca în scrisoarea lui C. Racovski: „Congresul constitutiv al Partidului Social-Democrat din România va avea o deosebită însemnătate”⁶ și ca în alte documente, între care majoritatea traducerilor românești a telegramelor sosite din alte țări.

Dacă, iarăși, fără a mă ocupa de creșterea, de astă dată mai rapidă și mai modificatoare, a concepției despre ce este și cum trebuie să fie partidul până în etapa imediat premergătoare momentului mai 1921, am a spune că în etapa premergătoare imediat nu se constată — la prima vedere pare surprinzător — decât rar cel mai mulți din termenii pe care i-am așezat în seria pentru întregul timp: termenul *afiliere* (la Internaționala Comunistă) i-a absorbit în mare măsură; totodată, mai cu seamă după greva generală din 1920, s-a intensificat folosirea mai insistență a altor termeni care tocmai ei nu denumeau neapărat crearea unui nou partid, ci răsfrîngerea în el continuitatea în viața de partid, continuitate de bună seamă cu teme noi, cu modificări determinate de noua etapă.

După greva generală, din mai multe motive — dar practic, în primul rînd, pentru că partidul socialist a fost apăsător simțitor de asprimele represiiuni — ca principală problemă, odată cu ducerea mai departe a unificării pe scara întregii țări potrivit situației de după făurirea statului național unitar în 1918, a trebuit să se facă Organizarea, reorganizarea, reînchegarea partidului, implicînd și consolidarea noatoare. Termenul care, în această fază, oarecum s-a specializat pentru a indica nu atât crearea *ex nihilo*, ci tocmai, în anumit fel, procesualitatea făuririi partidului comunist și care termen, totodată, în anumită măsură, a schimbat în mod pozitiv înțelesul lui *afiliere*, afiliere care n-a fost înțeleasă de către toți militanții ca anulare a autonomiei partidului, a fost transformarea, termen care n-a fost născocit de interpretarea ulterioară, ci care s-a aflat în limbaul etapei, mai mult care a fost folosit și mai înainte, desigur, cu înțelesuri adecvate, ca în 1910 cînd în ordinea de zi a congresului a fost punctul: „2. Transformarea Uniunii socialiste în partid...”⁷, deci transformarea unei *uniuni* în partid, dar a unei *uniuni* care ea însăși relua, continua existența unui partid și avea, dar incomplet, rol de partid.

În 1921 se petrece transformarea unui partid tot în partid (nu am dorit să fac o formulare pleonastică), transformarea unui partid socialist în partid comunist, mai concret, a Partidului Socialist Român în Partidul Comunist Român. Mai elaborat decât alte articole și decât acele citeva manifeste ale grupurilor comuniste — care grupuri comuniste au adoptat, pînă la urmă, orientarea de a cuprinde în activitatea partidului socialist și a acționa, nu în afara lui, în sensul urcării partidului existent pe o treaptă superioară — un articol din „Socialismul (an. XV, nr. 31, din 24 februarie 1921) era intitulat chiar Transformarea partidului nostru și trata, în mod mai special, condițiile prefacerii profunde a partidului socialist în partid comunist. „Un partid nu devine comunist nici numai pentru că-și schimbă numele și nici numai pentru că acceptă anumite directive. Un partid devine comunist de-abia cînd el își schimbă structura și tipul de organizare, cînd, dintr-un partid de cotizații anonimi, el devine un partid de proletari aleși, convingși, conștienți, încercați în luptă și capabili să reziste la luptă și să conducă masele mari la atac”⁸.

În documentele, incomplete, ale congresului din mai 1921 nu se află termenii formarea, constituirea, întemeierea, crearea ș.a.m.d., concepția aproape generală fiind că acest congres este primul congres general (adică întrunind delegați din toată țara) de după încheierea primului război mondial, congres al partidului socialist, cum observăm că s-a formulat încă în prima frază a flecărului dintre cele șapte moțiuni adoptate în prima zi a lucrărilor; congresul n-a fost convocat anterior, cel puțin sub formulare expresă, drept primul congres al partidului comunist, ci a devenit primul lui congres prin înșei lucrările sale și prin aprecierea retrospectivă; oficial abia cu prilejul Congresului al III-lea al P.C.R. din 1924, în prefața semnată de Comitetul Central la broșura în care au fost tipărite documentele acestui congres, s-a numit congresul din mai 1921 și prin numeralul ordinal, de asemenea Conferința (Congresul) din octombrie 1922, care a devenit, numeric, al doilea congres al P.C.R.

A fost — și nu putea să nu fie — ideea de nou; în timpul lucrărilor congresului această idee a revenit sumilant de citeva ori, după cite, documentar, se poate constata din fragmentele rezumative date de ziarul „Socialismul”, și această împrejurare exprimă — dacă ne referim în modalitatea construirii definiției — ceea ce a fost diferența specifică în cadrul a ceea ce a fost *genus* proximus; altfel spus, acumularea de cantitate care a condus la calitatea, sau, mai exact, trecerea de la o calitate la altă calitate, superioară.

Pentru a se clarifica, în grad mai mare, problema ar trebui, mai departe, să fie înfățișate rezultatele cercetării asupra felului cum în însuși partidul comunist existent proprio sensu a evoluat — cît a evoluat și cum a evoluat — imaginea despre realizarea sa; este aici vizată cealaltă mare întindere a cîmpului investigații vis-a-vis de momentul 1921. Menționez numai că, pe ansamblu, fără a se fi eliminat din limbaj termenii de mai înainte, în unele etape, și în unele categorii de texte, numărul lor a fost mai restrîns, ori preferințele s-au îndreptat spre unii dintre ei, între care termenul crearea, termen care se mai folosește și în prezent, inclusiv în titlurile unor articole, și care va fi util dacă se va avea în vedere ca prin bogăție de expresii în limbaj să răspundă și prin acest cuvînt necesităților amplei game de nuanțare. În ultimii ani a început tot mai mult să se observe că

⁶ Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1910—1915, Edit. Politică, București, 1968, p. 115.

⁷ Ibidem, p. 57.

⁸ Ibidem, p. 590.

prin acesta nu se sugerează primordială continuitatea, tradiția, rădăcinile istorice, originea, ci — nu în ultimul rând — „ruptura“, „întreruperea“, „începutul“ imediat, „apariția“, care nu dă prioritate rolului factorilor antecedentelor endogene. O preferință începe a se da — cum am procedat și eu și în această comunicare, dar nu numai aici — termenului *făurirea*, care nici el nu a devenit singularul și cel mai bun, și nici nu trebuie să devină exclusivist, dar care are o valoare mai semnificativă în prezent, fiind din primă instanță duce la ideea centrală a concepției de acum — și, în linii, caracteristice, și în viitor, mai ales dacă va fi mai temeinic argumentată —, valoarea întărită prin intuirea sau cunoașterea sensului primar al verbului *a făuri* (cu forma substantivală : *făurar*), care mai întâi a indicat, e drept, în sfera meșteșugului tehnic, a lucra, a prelucra, a modela cu ciocanul un metal, sens primar de la care s-a format în plan social-uman un sens figurat, care la rândul lui a devenit sens primar și în planul social-uman, ca în expresia *făurirea Partidului Comunist Român*.

Procesul istorico-terminologic semnalat este însă, în noua lui fază, abia la început, și pentru a se ajunge la împlinirea năzuinței ca, în ansamblul tuturor termenilor sinonimici, unul să fie riguros investit pentru a numi conceptul principal este nevoie și de intervenția deliberată a istoricului cercetător și, în consecință, încă noi contribuții sînt de a fi aduse.

LE CRÉATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN — CONSIDÉRATIONS TERMINOLOGIQUES

R é s u m é

Le texte de la communication constitue une contribution à l'argumentation par des moyens linguistiques et historiques aussi du fait que le Parti Communiste Roumain n'est pas apparu tout à coup, subitement, sans prémisses et sans profondes racines dans l'histoire de la Roumanie, mais au contraire il représente, à un échelon supérieur, par le Congrès même de 1921, une prolongée tradition, une activité qui a commencé dès les dernières décennies du siècle passée, pour la création du parti de la classe ouvrière, de la lutte pour la réalisation du socialisme en Roumanie.

La dynamique du plan terminologique du problème — tel qu'on peut l'analyser, philosophiquement mais concrètement-historique aussi, réalisée à base de divers textes inclus dans la communication — a reflété en lignes générales la dynamique réelle du processus qui a mené à la création du parti communiste, des étapes et des moments plus importants du phénomène étudié.